

ELS NOTARIS DE RIPOLL EN L'ÈPOCA MODERNA, ENTRE L'ESCRITURA PÚBLICA I LA PRIVADA*

JORDI MASCARELLA I ROVIRA

A mitjan segle XX un historiador del notariat podia assegurar, en parlar de l'origen i l'evolució de la institució, que en el principi va ser el document i que aquest va crear el notari o almenys el va fer imprescindible (NÚÑEZ, 1950:2). Avui dia, especialment arran de l'aparició de metodologies interdisciplinàries com l'Anàlisi Crítica del Discurs, tendim a veure el document i el seu autor com unes peces més dins el complex entramat fàctic i simbòlic que constitueix la vida social, perquè la creació, la difusió i la recepció de textos públics s'imbriquen íntimament amb relacions de poder i d'autoritat.

Amb aquest article intento omplir un buit en el coneixement històric d'aquestes relacions dins la vila de Ripoll. Si bé les complexes qüestions dominicals i jurisdiccionals compten ja amb una certa bibliografia (SUÑER, 1926; RAGUER, 1928; TORRAS, 1978 i 1984; GRAELLS, 1988; BUSQUETS, 1990; MASCARELLA, 2001a i 2001b), no tenim constància que s'hagi publicat gaire res sobre l'exercici en aquest territori de l'escriptura pública, que constitueix paradoxalment la pedra de toc legitimadora de la pràctica del poder. Intentaré mostrar com l'actuació dels detentors de la fe pública i de la tecnologia necessària per a transmetre-la, l'escriptura, no s'exhaureix en els seus productes tangibles ni en els efectes que se'n puguin derivar, sinó que es troba inserta en un "moment d'inscripció" que ha de ser tingut en compte per l'historiador o el lector de documentació pretèrita.

* Aquest article forma part del conjunt de realitzacions corresponents als projectes de recerca BFF2002-030397 i BFF2002-02561 de la Universitat de Girona.

Els materials que m'han servit de base són els propis de la pràctica notarial ripollesa entre els segles XIII i XIX, encara que amb una especial atenció als segles XVI-XVIII. M'he valgut de cartes originals, manuals i protocols, trasllats i transsumptes, però també de relacions o simples mencions en documents no notariais, aplegats en arxius diversos, bàsicament l'Arxiu Històric Comarcal de Ripoll (ACRI), l'Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà (AHCP), l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic (ABEV) i el fons manuscrit de la Biblioteca Lambert Mata (BLM). Només faig menció ocasional als fons de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA) en cas de disposar de bibliografia complementària. Els passatges i els textos transcrits directament ho són sense modificar-ne l'aspecte gràfic, només actualitzant-ne la puntuació i l'ús de majúscules, separant les paraules segons les convencions vigents i afegint-hi l'accentuació i la dièresi.

El resultat és una aproximació global i no pas un estudi detallat o exhaustiu; espero que aquesta panoràmica d'un cas particular contribueixi mínimament a l'estudi del notariat català, i inciti els estudiosos a complementar-ne les dades, ampliar-les i aprofundir-les.

Notaris, escriptors i escriptents

En la documentació medieval i moderna no se sol fer una distinció clara entre aquests tres termes. “*Scriptor*” o “*scriba*” són els mots llatins genèrics que els contenen; tanmateix, com acostuma a passar amb els hiperònims, ens informen substancialment de la comesa de l'ofici: l'escriptura. Més en concret, l'escriptura que es pretén que tingui una forma i una funció públiques i un reconeixement i una validesa socials i jurídics. El llibre de M. T. Clanchy, especialment el capítol *Trusting writing*, malgrat que d'objectius i abast molt distants als d'aquest article, segueix essent una utilíssima guia al complex procés pel qual una societat arriba a assumir i a acceptar els valors que associem al document escrit (CLANCHY, 1993).

A efectes pràctics, adoptaré una gradació qualitativa de tres menes d’“*scriptores*”: el notari –també designat algunes vegades amb el llatí “*tabellio*”– era pròpiament un ofici creat per l'autoritat, sotmès a unes exigències morals i tècniques, l'anomenada “art notària”. La funció del notari era redactar, autenticar i arxivar els documents en forma pública, i vetllar per la legalitat dels actes i tractes que se li confiaven. Almenys d'ençà les Corts de Montsó (1289) i Montblanc (1333), era requisit indispensable per exercir-ne haver estat avaluat i considerat idoni en un examen. Encara que no hem tro-

bat exemples ripollesos de com s'arribava a l'acreditació d'aquesta idoneïtat, hem de suposar que a l'igual que en els altres territoris catalans el candidat havia de complir uns quants requisits: atènyer l'edat mínima per ser admès —24 anys—; certificar els ascendents familiars així com la integritat moral i probitat de costums; superar alguna prova i justificar una formació escolar i uns anys d'aprenentatge amb un notari ja establert (BOSOM i GALCERAN, 1983:12-13). En qualsevol cas, i fins al segle XIX, el notari ripollès podia compaginar la seva pràctica amb l'exercici d'altres activitats socialment i políticament ben vistes: mercader, apotecari, mestre d'escola... fins i tot burgès. A excepció, esclar, d'aquelles que li eren directament vedades per incompatibilitat, com els oficis de jurisdicció (veguer, batlle, etc.), segons s'ordena en la Cort de Perpinyà (1351) i es manté en les *Constitucions* de Catalunya.

A partir del segle XIV i fins al XVIII, els notaris reben tractament de “discret”, de vegades combinat amb el d’“honorable” o de “mossèn”. De la segona meitat del segle XVI ençà s'expressa en la documentació ripollesa la distinció entre notaris apostòlics i notaris reials.

Com a ofici que s'exercia en un districte, estava subjecte a prestació de censos a l'autoritat del senyoriu, i en el cas dels notaris o escrivans de tribunals (de corts o de cúries), a arrendament temporal per part de la institució arrendadora (veguer, consolat, etc.). D'aquesta manera s'explica, doncs, que es fundés el 1334 en el monestir de Ripoll el benefici del *Corpus Christi* amb les rendes que el monestir percebia de la notaria d'Olot, de la qual exercia el domini directe (ACRI, Pergamins, 31). Un bon exemple de les condicions corresponents a una notaria i escrivania de cort civil, el tenim en el de les veïnes vila i vall de Ribes a principis del segle XVII (transcriu la taba de 1618 en l'Annex I).

El notari en actiu acostumava a disposar de local o casa propis per als afers privats, on podia tenir auxiliant-lo escrivans o escrivents, anomenat “estudi” o “escrivania”; a Ripoll no he trobat cap ús del terme “*botigia*” ni dels seus derivats aplicat a una notaria, segurament perquè designava i connotava les arts més mecàniques (PAGAROLAS, 1994:338). Com veurem més endavant, almenys des del segle XIV els notaris del monestir tenien accés a la notaria i escrivania pública de Ripoll, on quedaven dipositats els capbreus o protocols i manuals d'aquells que detentaven i havien detestat aquest ofici. En la *claudatio* d'alguns trasllats els notaris del monestir mencionen els *connotarii* no tan sols per referir-se als seus contemporanis sinó també als seus antecessors, en una clara manifestació de consciència de grup i de continuïtat al llarg del temps.



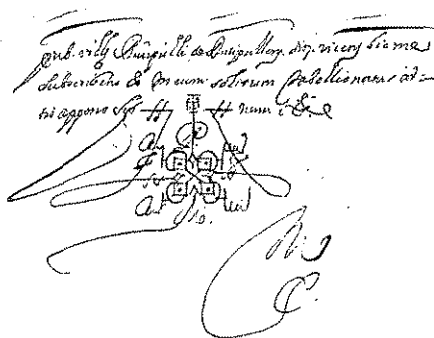
Donem el nom d'“escrivans” als auxiliars de notari. Especialment als “escrivans jurats”, que tenien potestat fins i tot d'actuar en substitució seva en algunes ocasions. Aquests havien prestat jurament davant el notari de què depenien, i podien promoure al notariat, en cas de superar l'examen; hi ha autors que els anomenen “escrivents jurats” (PAGAROLAS, 1994:339; ARNALL, 2002:s.v.). També s'anomenen “escrivans” els notaris que ocupaven plaça en alguna cúria, cort o tribunal, cosa que contribueix a la confusió terminològica en diverses fonts. I la confusió augmenta al llarg del segle XVIII, amb la intrusió de la terminologia castellana, que no coincideix amb la tradicional catalana.

Els escriptors, per contra, eren els especialistes en el maneig de les tècniques cal·ligràfiques i escripturàries, absolutament necessàries en els processos de còpia i trasllat dels documents. Eren els tècnics del que els francesos anomenen la “*mise en page*”. No hi ha acord unànime de com gestionaven els notaris la relació entre l'instrument o l'acte i els manuals o registres (BAIGES, 1994:136-137). Un índex de les pràctiques amanuenses ripolleses –encara que un mal senyal de la seguretat de l'arxiu notarial privat– el constitueix una monitòria *de rebus perditis* que va ordenar el vicari general del monestir el 8 d'agost de 1665 al sagristà de Sant Pere, a instància del notari Francesc Illa, perquè davant de tot el poble amonestés durant la missa de diumenge

a totes y qualseuol persones, axí Ecclesiàstiques com seculars, de qualseuol estat, grau o condició que sien que, induhides de l'esperit maligne, poch tements a Déu nostre Senyor y a la correctió de la justícia temporal, hagen pres, furtat, amagat, aportat de la casa o escriuenia de dit Francesch Illa vn llibre de full de quart de sinch o sis coderns poch més o mancho, escrit de tres maneres de lletra ab diferents parts, an al qual y ha formas de actas y també per a cloure's aquells, en cubertas de pergamí, y altres qualseuol gèneros de escriptures, o en dites coses res sàpian, hàjan vist, hoït dir, donat consell, fauor ni ajuda, que dins deu dies propvinents dites coses a nós o a nostra cort denuncien o ab dit instant se compòngan.

(AHCP, Ripoll, Cúria Vegueria Eclesiàstica, f.135v)

En tot cas, la subscripció del notari era absolutament necessària i obligatòria per tal de cloure, autoritzar o validar un document, i entre d'altres observacions i formalitats, hi feia constar la circumstància de ser una escriptura autògrafa o no.



[[16 de maig de 1703.] *Praemissis calamo proprio exaratis do fidem. Ego Petrus Molins apostolica regiae auctoritatis notarius publicus villae Riupulli et Riupullensis, diocesis Vicensis, sic me subscribens et meum solitum tabellionatus artis appono sig+num.*
(BLM, Hospital. Almoina del Tinyolet, 14)

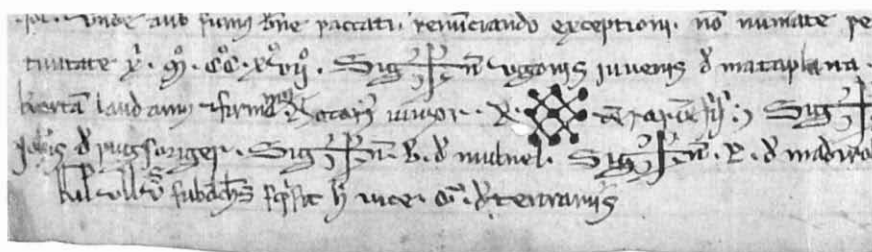
Les institucions autoritzadores i els territoris autoritzats

La institució notarial com a tal apareix a Ripoll a la segona meitat del segle XIII. Abans d'aquesta data, la mera subscripció d'un document —generalment a càrrec d'un clergue que era l'autor material del text—, no n'implicava l'autenticació ni li conferia fe pública per si mateixa.

A Ripoll, a partir del segle XIII les autoritats dominicals demostren ser competents en l'autorització i establiment de notaris públics en els respectius districtes: el monestir en el seu conjunt (anomenat “convent”) i el seu abat, que n'autoritzava l'exercici en tant que senyor directe de la vila; i el rei o els seus representants, en tant que senyor de la vegueria, i que disposava de cúria i casa dintre muralles, immunes a l'autoritat monestirial (anomenada per això la “casa del rei”).

Malgrat les notícies de Francesc Montsalvatge recollides per Santamaria —i repetides per Bono en el seu notable treball—, no podem estar segurs de quan ni de qui van obtenir el monestir i els seus oficis el dret de notaria (SANTAMARIA, 1917:72 i 75; BONO, 1982:129). En tot cas, podem suposar que Ripoll és un d'aquells casos, majoritaris segons Conde, en què la propietat eclesiàstica de la notaria havia de ser una realitat immemorial, arrelada en els temps del també monopoli eclesiàstic de l'escriptura (CONDE, 1988:33; GINEBRA, 2000:92-97).

Els oficis claustrals del convent (cellerer, almoïner, refetorer, infermer, etc.) en la mesura que eren obtentors del directe domini d'explotacions i ser-



Subscripció del subdiaca Ripoll (Ripvllvs), que actua en lloc de G. de Tenrers (Tenrarijs) en una època referent a Aüira, l'any 1217. Hi podem apreciar altres signes convencionals de l'atorgant (Hug de Mataplana) i testimonis. Hi apareix també un "Notarius iunior" (R. Dentarensis) amb un signe romboïdal aspat. (ACRI, pergamins, 24)

veis podien necessitar també notaris *ad hoc* o particularment. Fins al segle XIV consta que el cellerer, per exemple, tenia cúria o tribunal privat per administrar justícia entre els seus vassalls; el mateix cellerer autoritzava la notaria de la baronia de la Guàrdia i Baborés, adjuntada a la de Ripoll el 1558, en tant que era el senyor d'aquell territori des de mitjan segle XIV. A partir del segle XV sembla que l'administració de justícia es concentra en les cúries eclesiàstica i secular del vicari general. Tot i amb això tenim un testimoni de creació i autorització de notari entre els mateixos monjos en ple segle XVII:

Die 10. Januarij 1666.

Lo Illustre y molt reverent Senyor fra don Bernardino de Llúria, prior y vicari general del monastir de nostra Senyora de Ripoll ha creat en notari de la refugia [ofici del refitorer] de dit monastir a fra Rafel Nadal, monjo dispenser menor de dit monastir, donant-li la matexa facultat y potestat que ha semblants notaris és acostumada donar. Testes Melcior Capdeuila, sarrator, et Gaspar Uernis, argenti faber villae Riuipulli.

(AHCP, Ripoll, Cúria Vegueria Eclesiàstica, f.154v)

D'altra banda, és ben sabut que tradicionalment els rectors i ecònoms actuaven com a notaris i escrivans de la seva parròquia. En el peculiar cas de la vila de Ripoll, on la parroquialitat es disputava entre l'església de Sant Pere i la del monestir, tenim constància que almenys el primer i segon domers de

Sant Pere duien associat el càrrec de notaris. Eudald Alemany Bosc, domer primer de Sant Pere, s'intitula el 1573 "notari públic de la vila de Ripoll i diòcesi ripollesa", manera peculiar i poc habitual de referir-se a Ripoll i al terme del municipi de la Parròquia de Ripoll i banades adjacents (AHCP, Ripoll, Cúria Eclesiàstica, 440). Amb algunes restriccions, però: en la col·lació de la doma segona de Sant Pere a favor d'Andreu Puig el 27 de juliol de 1584, el vicari general del monestir especifica entre els drets que li confereix:

Commitentem vobis cum presentibus curam et regimen animarum dicte ecclesie et illius parrochianos, etiamque auctoritatem recipiendi testamenti, codicillos et quascumque vltimas voluntates pro discreto notario publico Riupulli et Riupullensi auctoritate Reuerendi Conuentus Monasterii eiusdem jnter ministrandum sacramenta jnfirmitas dicte parrochie prout ab antiquo ita est fieri assuetum.

(AHCP, Ripoll, Cúria Vegueria Eclesiàstica, f.102bis v)

Aquesta mateixa limitació en el terreny testamentari, es torna a fer palesa l'any següent, el 1585, en atorgar a Climent Casals la condició de codomer, on especifica:

Commitentes cum presentibus vobis curam et regimen animarum dicte ecclesie seu hebdomade secunde atque notariam publicam dicte parrochia Riupulli modo assueto, hoc est: quod nomine notarii auctoritate reuerendi conuentus monasterij Riupulli omnia et quecumque ~~instrumenta~~ [ratllat] testamenti, codicillos et vltimas voluntates jnter ministrandum sacramenta jnfirmitas recipere possitis et illa dicto notario jncontinenti delliberare prout ab jmmemoriali tempore est fieri assuetum.

(AHCP, Ripoll, Cúria Vegueria Eclesiàstica, f.130)

¿Entren en contradicció aquests textos amb el que es disposa en les *Decretals* de Gregori IX (Llibre 3, títol 26, capítol 10) en el sentit que "val el testament que el parroquià fa davant del prevere de la parròquia i dos testimonis; i no val cap consuetud que sigui contrària a aquesta" (vegeu MAS-PONS, 1927:11-16)? ¿Es tracta d'una particular supervivència ripollesa de les restriccions que tant Conde com Pons i Guri havien trobat en l'autorització notarial dels rectors en terres gironines els segles XIII i XIV (CONDE, 1994:453-454; PONS 1989:24; GINEBRA, 2000:99-100)? Podríem pensar-ho.



Negatiu del segell del vicari general del monestir. Emmarcada per una arquitectura gòtica convencional, on es distingeixen pinacles i una rosassa, veiem la Verge amb el Nen. En el registre inferior, un orant. La inscripció que ressegueix la màndorla diu: "SIGILLV: VICARIATVS : BEATA MARIE D RIVIPVLLO"

Però cal tenir en consideració que, tècnicament, el monestir no acceptava que Sant Pere fos l'única església parroquial de Ripoll. D'aquí que tingués una cura especial a no concedir prerrogatives de parroquialitat als domers, que tampoc no eren considerats "rectors" –especialment en matèria testamentària, en què convenia controlar les disposicions a favor de l'ànima o d'una causa pia que pogués afavorir el mateix monestir.

Per tant, al Ripoll de l'època moderna podem trobar notaris públics apostòlics o reials –o amb les dues acreditacions alhora– exercint el seu ofici per autorització del convent del monestir, per concessió reial (o del seu veguer o

subveguer), o pel fet de ser domers de l'església de Sant Pere (la qual cosa els habilitava parcialment com a autoritzats pel monestir, com acabem de veure). La coexistència de diferents notaris comportava avantatges, com en els nombrosos casos de substitució mútua. Però no sempre es detecta una cohabitació pacífica. Una classificació d'aquestes desavinences en l'escenari català ens la proporciona Conde (CONDE, 2000).

Cúries i òrgans col·legiats

Quant a les cúries civil i eclesiàstica que detentava el monestir, hem confirmat que en l'edat moderna compartien l'espai físic de l'escripció. El notari Gabriel Malet deixa constància escrita en el registre de la cúria eclesiàstica que ha comès l'error de consignar la llista de beneficis eclesiàstics absents corresponents a l'any 1664 en el llibre de la cúria secular, però no es pren la

molèstia de corregir-ho, cosa que ens indica la facilitat d'accés als dos registres (AHCP, Ripoll, Cúria Eclesiàstica, f.101v).

D'altra banda, notem que sovint els escrivans públics de Ripoll recorrien a col·legues de la Vall de Ribes i no pas als del monestir, i això no tan sols en actuacions judicials davant el veguer o subveguer (en què hi estarien obligats per raons de la jurisdicció). Els notaris ripollesos podien compaginar alhora la pràctica privada amb la condició d'"element burocràtic de les corts de veguers i batlles", com els va descriure Lalinde (LALINDE, 1966:223; TORRAS, 2000:355-359), però l'opció de servir a les jurisdiccions reials els arrenclerava sovint en contra dels representants dels interessos del convent.

També poden resseguir-se alguns problemes menors de procediment, com el que descriu el manament del vicari general del monestir al prevere i notari Sebastià Guiteres el 1584, on es posa de manifest que aquest es resistia a lliurar còpia de determinats actes que li requeria Miquel Pelegrí. No en coneixem la causa certa, però podem aventurar algun assumpte *lite pendente*, atenent que l'instant era també el notari de la cúria eclesiàstica i que el termini fixat era de tres dies:

De part del Illustre y molt Reverend fra Miquel de Barutell, monjo infermer, prior maior y vicari general del monastir de nostre Senyora de Ripoll, bisbat de Vich, jnstant Miquel Pelegrí, notari de Ripoll, féu manament com ab lo present se fa al venerable mossèn Sebastià Guiteres, prevere y notari de Ripoll, que dins tres dies pus propvinents pena de hoberdientia y de tres lliures done e lliure fe fahents a dit jnstant qualseuol actes sien en son poder satisfahents per dit jnstant com li seran demanats, y assò satisfet en son condecant salari; altrement serà procés contra ell y sos béns, conforme per justícia fer se deurà. Dat en lo monestir de Ripoll, a deu de setembre MDLXXXIIII.

(AHCP, Ripoll, Vegueria Eclesiàstica, f.107)

A part de les cúries eclesiàstica i civil, on s'impartia la justícia ordinària, en l'època moderna trobem notaris ripollesos actuant en qualitat de notaris i assessors de col·lectius diversos, com la Comunitat de Domers i Preveres de Sant Pere —que va obtenir un secretariat propi el 1629— o el Deganat de Ripoll i Ripollès, subjecte a l'autoritat episcopal del bisbe de Vic. Les relacions de poder efectiu i simbòlic entre aquestes institucions i l'abat i el monestir distaven molt de ser tranquil·les; com tampoc no ho serien a partir de la

segona meitat del segle XVIII entre l'Ajuntament i el cenobi ripollèsos. I les males relacions entre les potestats es projectaven en les dels seus oficials. Un document vigatà dóna compte de l'excepcional situació del notari Sebastià Gasc, que pretenia acollir-se a la immunitat eclesiàstica en haver estat empresonat per ordre del governador del monestir (Annex II). Aquest activíssim notari, el trobem també uns anys més tard promovent l'Ajuntament austriacista, en contra dels interessos de l'abat, reconegut partidari borbònic.

Els arxius: conservar, perpetuar, esborrar...

Una vegada acceptat socialment el valor de l'escriptura notarial com a element testimonial i probatori, es fa palesa la necessitat d'organitzar-ne els registres i la custòdia. Deixant de banda els arxius particulars, que han tingut una continuïtat prou atzarosa, centrem-nos en allò que els documents descriuen com l'arxiu de la "notaria i escrivania públiques de Ripoll", establert pel monestir almenys des del segle XIV.

On s'ubicava l'arxiu notarial ripollès? Pel que hem pogut comprovar, els escrivans de les cúries del vicari general tenien accés a la notaria pública, i de fet hi ha diversos casos de notaris obtentors dels dos oficis. A mitjan segle XVIII consta exercint la funció d'arxiver el notari per autoritat apostòlica i reial Francesc Peraller —que també era l'escrivà de la cúria. ¿Podem suposar, doncs, que es trobaven en el mateix edifici o en llocs propers? De ser així, hauríem de pensar que en l'edat moderna era l'edifici de l'actual Ajuntament, bastit a principis del segle XVII, annex al claustre —on des de temps reculats sabem que es celebraven les vistes judicials: "*in claustribus inferioribus*"—, quan no consta que es fessin en els porxos del palau de l'abat.

En un dels intents dels homes de Ripoll per emancipar-se de la tutela de l'abadia, van obtenir un Reial Privilegi de Felip II, datat a Barcelona el 13 de juny de 1599, en què concedia

a la dicha villa y su Ueuerío que el Subueguer nombrador por el Ueuer fuesse de la jurisdicción Real. Que todas las escrituras que se harían en la Escrivanía o Notaría de la misma Uilla por los arrendatarios de ella quedassen los originales en la casa del Consejo o Ajuntamiento.

(ACRI, F3, *Petición del Síndico al Virrey*, 1694, p.17)



¿Es tractava d'una qüestió de rendes i imposicions fiscals amb vistes a afavorir l'ajuntament nounat o d'una desconfiança vers la notaria del monestir? No tenim prou dades per a respondre-ho. El monestir no va permetre d'establir i continuar aquesta nova escrivania i arxiu "*a fuerça de superiores valimientos*", que no ens consten explícitament en la petició que recorda aquell Reial Privilegi.

Fos com fos, els ripollesos podien tenir recels sobre l'arxiu públic. En un anterior atemptat contra el senyoriu del monestir, que sembla el primer, el llunyà 1296, l'abat va accedir a perdonar els infractors, en un document en què expressa l'ordinació següent, entre d'altres:

cupientes haec omnia [la creació d'un consolat, l'assalt del palau abacial i de l'església del monestir] perpetuo radicitus extirpare, ne ex malis peiora perueniant in futurum; habito sapientum consilio et Deum habendo praeculis sententialiter et de iure praedictum consulatum, et tractatum et iuramenta omnia et scripturas publicas vel priuatas hinc inde facta in ipso tractatu seu etiam conuenticulo et congregatione illicita, radicitus annullamus, perpetuo cassamus et penitus irritamus, et quidquid ex eo vel ob id sequutum est casum et irritum perpetuo habeatur.

(ACRI, F3, *Memorial dels monjos*, apèndix I, datable c. 1678)

L'anul·lació que feia l'abat de totes les escriptures públiques i privades atorgades durant el lapse "revolucionari" (i publicada al segle XVII, en un context similar) ens fa palesa la peculiaritat que suposava ser alhora jutge, part i notari en el contenciós i en la transmissió legalitzada. Es tractava d'una pràctica comuna, que retrobem uns anys després, el 1694, en el reial despàtx del Marquès de Gastañaga, lloctinent i capità general de Catalunya derogant una altra Universitat dels homes de Ripoll, on mana:

que sens mora y tardança alguna casseu, revoqueu, y anulleu la dita forma de Vniuersitat, nominació de cònsols, cluari y demás officials per vosaltres vsurpada, ab tot lo demás que se ha subseguit; y que vos abstingau de continuar en ella, restituint las cosas en lo estat antecedent, barrant y cancellant dels registres de dita vila y de qualsevols protocols o manuals de notaris y de altres qualsevols parts ahont se troben continuats instruments de erecció de Vniuersitat, nominació o elecció de cònsols y altres officials, actes dels arrendaments dels emoluments sobredits y altres y qualsevols documents dels quals pugués en lo esdevenidor constar de la referida vsur-

pació, de modo que no púgan llegir-se. Y de la revocació, cassació, anul·lació de aquells, nos remetreu certificatòria authèntica y fe fahent, posant aquella en mà del regent Canceller, per convenir axí al Real Servey de sa Magestat.

(ACRI, F3)

Tan transcendent per a la continuïtat del poder és seleccionar allò que cal conservar com allò que cal esborrar. Per tant no ha de sorprendre que hi hagués reaccions contràries a aquesta selecció, que van ser aprofitades pels grups ripollesos desafectes al senyoriu del monestir. L'any 1682, en *La jurisdicción real defendida*, un al·legat imprès a favor de la regalia contra la baronia de l'abat, s'expliciten les sospites sobre la legitimitat i la legalitat de l'arxiu de Ripoll en els paràgrafs 89-98. Pel que s'hi diu, semblen confondre l'arxiu de la notaria pública i l'arxiu pròpiament monestirial, cosa que pot respondre a una estratègia argumentativa però que alhora palesa l'hermetisme i poca transparència de la institució.

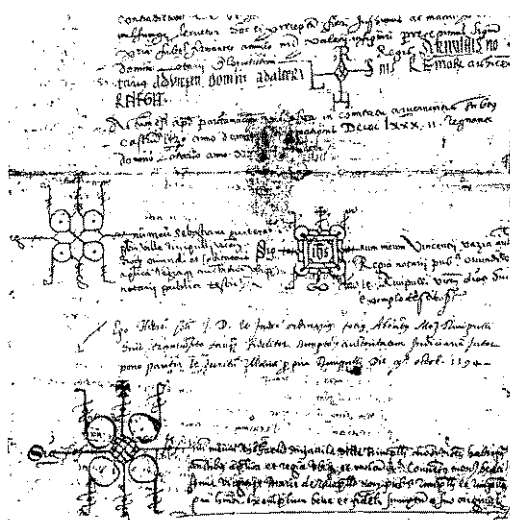
La sospita s'estenia també a la naturalesa mateixa dels continguts, i va esclatar amb tota virulència al segle XVIII. En els plets de la comunitat de Sant Pere contra el monestir i viceversa es manifesta la guerra a propòsit dels documents fefaents. Es contrastava l'autoritat tradicional, en especial la que emanava dels cartorals, on els monjos havien transcrit al llarg dels segles XII al XIV les antigues escriptures i privilegis del monestir. En plena etapa de "criticisme històric", aquestes còpies resultaven fora de les pràctiques legals vigents, i per tant se'ls discutia la *forma probanti*. Al llarg del dit segle XVIII trobem indicis de diferents compulses i peritatges d'escriptures i documents que, recopilats en els cartorals sense autoritzacions notariales, resultaven suspects i apareixien sovint viciats –com en les còpies i imitacions de subscripcions i segells. És especialment interessant el peritatge de 1772, arran d'un procés iniciat el 1758, del qual conservem documentació complementària a Ripoll i a Vic (ACRI, 10.3.1.5; ABEV, Mensa episcopal 983, 40-XXII). Per a la descripció dels cartorals ripollesos, vegeu l'aclaridora síntesi que hi dedica Ramon Ordeig (ORDEIG, 1999:36-39).

Com a botó de mostra, vegem què n'opinava un dels pèrits segurament aportat pel col·legi notarial de Barcelona, cridat a consulta el 1772:

Número 5: opone que el archivo no tiene pública autoridad, que es la primera circunstancia necesaria de derecho, ni real facultad para formarlo, ni reglas para conservarlo; ni oficial público y deputado para la custodia de los ynstrumentos, que es la segunda de dichas circunstancias, pues en el archivo público se acostumbra guardar escrituras auténticas, quales no son las de los cartularios, por lo dicho número 13 del apartado 2º. Y lo mismo dice de los archivos de duques, condes, etc. por más diligencia que haya en la custodia de las escrituras.

Número 6: Niega que haya havido oficial público en el archivo del monasterio [...] y los archiveros que han sido desde 1671 a 1768 han sido monjes y personas privadas. Y si en la escritura de requirimiento de 11 Febrero de 1758 fol. 589 tel. del pleyto principal, el notario Peraller se tituló archivero, con todo no justifica tal calidad ni la facultad del abad o privilegio real de poderlo nombrar; y aunque se han producido varios establecimientos de las notarias eclesiástica y secular con pedimiento de 3 de Agosto de 1768, pero estas son distintas del título de archivero, como es de ver en todas las comunidades eclesiásticas seculares y regulares [...].

(ACRI, *Puntos discordados...*, sig. 10.3.1.5, f.12-12v)



Còpia notarial feta el 1594 per ordre del jutge Jeroni Colf del privilegi del Rei Lotari a favor del monestir de Ripoll (original de l'any 982). S'hi aprecia en la part superior el monograma del rei, formant una creu amb rombe, facsimilat com es trobava en el cartoral petit; més avall, els tres signes notariais (d'esquerra a dreta i de dalt a baix) de Sebastià Guiteres i Vicenç Vazià, notaris testimonis, i de Miquel Mitjavila, autor del trasllat. Entremig, la subscripció del jutge.

(ACRI, 10.3.1.34)



D'altra banda, tot i que més amunt hem constatat la inseguretat dels arxius notariais privats, no hem de pensar que els arxius públics del monestir —i els dels diferents oficis, que Pujades va veure dispersos ja el 1616— fossin gaire més segurs. Només basant-nos en els registres de la cúria eclesiàstica entre 1661 i 1666, ens adonem que es publiquen monitòries per desaparició de llibres i escriptures com la del 10 de juny de 1661, en els termes següents:

que diumenje propvinent en dita jglésia [de Sant Pere] citeu y amonesteu a totas y qualseuols personas de qualseuol estat, grau o condició que sien, que induhides per lo sperit maligne, poch tements a Déu nostre Senyor y a la justícia temporal, hàjan presos, robats, trobat o amagats, o altrament se m'hàjan aportats tant del arxiu de dit monestir com com [sic] també de la casa o lloch ahont s'és tinguda la escriuènia o cort de dit monestir qual-seuols scripturas, tant de actes, manuals, registres seculars y ecclesiàstichs, testaments, capítols, jnventaris, capbreus, processos tant de causes ciuils com criminals, pliques, llibres de la llibreria o altres qualseuols ~~gèneros de~~ [ratllat] papers de qualseuol gènere ~~que fossen~~ [ratllat] consemblant o en ditas cosas res sàpian, hàjan vist, hoït dir, donat consell, fauor ni ajuda, que dins deu dies primer vinents ditas cosas a dits jnstants [el vicari general i el clavari del monestir] restituescha, o ~~del lloch ahont se seran tretas se restituescha~~ [ratllat] ab ells componga. Y també diem y manam a totas y qual-seuols personas etc. que de aquesta hora aldeuant, en pena de escomunicació major lata sentència la obsequió a nós reservata, no gosen ni presumèshan traura, ~~donar consell, fauor ni ajuda de dit~~ [ratllat] ningun gènere de scripturas de dit arxiu ~~y de dita escriuènia~~ [ratllat] ni còpia de aquellas sens llicència de llur superior, ni de dita escriuània sens llicència del notari o scriuà de la cort, ni tampoc donar consell, fauor ni ajuda, o posen justas causas y rahons si-n tindran per què fer no u dègan; altrament se procehirà quantra los jnobedients per censuras ecclesiàsticas. Data en la cort ecclesiàstica del monestir de nostra Senyora de Ripoll als ·X· de juny del any MDCLXI.

(AHCP, Ripoll, Cúria eclesiàstica, f.2v.)

Més enllà de pensar que es tractés d'una fórmula ritual associada a l'inventari que se solia prendre quan es produïen nous nomenaments o col·lacions, es revela l'esforç per controlar efectivament els arxius i evitar la desaparició i còpia de llibres i documents. Monitòries semblants es repeteixen el juny-juliol de 1662 (referides en aquest cas a l'escrivania de la vegueria de Ripoll, AHCP, f. 31-31v, 34v), el juliol de 1662 (a instància de l'ecònom de

l'obra del monestir, AHCP, f.39v-40) i unes altres dues entre l'agost (almoïner, AHCP, f.177v) i el novembre (obrer, AHCP, f.185) de 1666.

No es pot negar que els llibres administratius i comptables desapareixien del monestir. El 30 de març de 1585 Antic Illa, mercader de Ripoll, respon a una monitòria similar dient que posseeix, per haver-lo comprat a un prevere, un llevador de comptes de la sagristia major del monestir, i que el retornaria si se li reintegraven els sis ducats que n'havia pagat (AHCP, Ripoll, Cúria eclesiàstica, 124v i 126). En aquest sentit, sembla que els arxius ripollesos patien una pràctica comercial paral·lela a la que s'intentava evitar a escala general catalana amb la disposició sobre el destí dels arxius de notaris morts (Carles V en les corts de Barcelona de l'any 1520, incorporada al títol 14 del llibre 4 de les *Constitucions de Catalunya*).

En tot cas, la desaparició d'obra escripturària del monestir constitueix un autèntic tòpic que podem resseguir entre els visitants de la casa, des del citat Pujades fins a Villanueva. Aquest darrer ens aclareix, a principi del segle XIX, com es trobaven llavors els arxius de la casa:

Ya dije al principio que el Padre Monje Fr. Benito Ribas ordenó y clasificó todo lo perteneciente a la abadía. Es de sentir que no pudiese hacer lo mismo con los archivos particulares de cada uno de los oficios de esta casa; y también lo es que algunos de estos se hallen fuera del archivo común en los cuartos de sus dueños, con peligro de perderse algunos títulos antiguos y respetables.

(VILLANUEVA, 1821:33)

En produir-se l'assalt al monestir el 1835, i malgrat la precaució d'haver-ne emparedat la porta, l'arxiu va ser una de les primeres estances a cremar, com coincideixen a descriure els testimonis de Pellicer i Barraquer (PELLICER, 1888:261-262; BARRAQUER, 1915:197). Gràcies al darrer autor sabem que es va aconseguir salvar alguns lligalls a través d'una finestra que donava al corral. Això corrobora per tant que l'arxiu notarial i l'escriuària de les cúries civil i eclesiàstica van continuar fins a la fi en les estances de la cort del vicari, l'actual Ajuntament.

Altra projecció cultural dels notaris

A part de la notícia del fet, no conservem detalls de les cançons que s'entonaven dins el monestir de Ripoll a favor d'en Perot Rocaguinarda a



principis del segle XVII. En canvi sí que tenim constància literària d'un episodi anterior, també relacionat amb els bandolers, però de signe contrari: la persecució i mort de Joan Escuder, fill de Ripoll, que va desafiar les autoritats reial i abacial a partir de 1560 (REGLÀ, 1966:69-70; BALSALOBRE, 1998:299; TORRES, 2000: 396-399). Com expressa l'encapçalament del plec, imprès per Claudi Bornat el 1573, l'autor dels tres-cents versos és Miquel Pelegrí, notari de Ripoll. Es tracta d'unes cobles amb refrany, especialment encomiàstiques del governador del monestir, Jeroni de Pinós, i de les altres autoritats jurisdiccionals que van col·laborar en la mort i captura d'un dels facinerosos més coneguts del moment: "A trenta del mes de maig / bo y mort sobre un rossí / a Ripoll l'àn aportat". Aquesta obra es contraposa en certa manera amb la relació més "notarial" que llegim en els *Dietaris de la Generalitat* de les dates immediatament següents, on se'ns completa l'aventura del cadàver fins que va ser cremat per la inquisició als afores de Barcelona (*Dietari*, 1999:416a, 417a). I és que els notaris, per formació i per ofici, podien transcendir l'actuació en negocis jurídics i practicar l'escriptura obertament propagandística d'ideologies civils o religioses.

A més del mencionat Miquel Pelegrí, en el mateix segle XVI trobem alguns notaris i sacerdots ripollesos relacionats amb d'altres obres literàries. Eudald Alemany Bosc apareix en el repertori d'actors de la *Consueta de sant Eudald*, l'única còpia de la qual va trobar-se a Sant Joan de les Abadesses, i que va ser estudiada i publicada per Nolasco del Molar i Josep Romeu (REBULL, 1954; ROMEU, 1957). Malgrat l'acotació que indica que aquest "misteri" de sant Eudald es va compondre "en la vila de Sent Joan de les Abadesses en lo mes de abril del any de Nostre Senyor ·1549·", la vinculació ripollesa es detecta en diversos aspectes: els noms d'altres membres de l'elenc (per exemple el germà d'Eudald Alemany Bosc, Sebastià); la referència als "Àngels" prèvia a l'inici de l'obra, que ens remet a la confraria ripollesa, instituïda a partir de la capella que tenia a la plaça del corral de Ripoll, sobre les escoles, afavorida pel testament del mateix Eudald Alemany Bosc; o pel fet que el plec en què estava escrit hi figurés el nom de Jeroni Colí –que va ser jutge a Sant Joan, a part de Ripoll i la vila i vall de Ribes.

Un altre domer de Sant Pere i notari aficionat a la literatura va ser Andreu Puig (Ripoll, 1559-1633). En coneixem un sonet manierista que l'any 1666 Francesc Marès o Marés va incloure en el seu llibre *Història i miracles de la mare de Déu de Núria* (reeditat a MASCARELLA, 2003:975). En el seu



moment, doncs, devia ser una obra ben considerada i segurament divulgada en forma pública, potser a Núria mateix. A part de la seva devoció nurienca, trobem que aquest sacerdot va actuar i ocupar beneficis en altres punts de l'antic bisbat d'Urgell, com Borredà –les capellanies dels quals depenien de l'abat de Ripoll–. Va escriure uns *goigs* a la mare de déu de Salselles que van seguir estampant-se almenys fins al 1720, amb algunes modificacions (BATLLE, 1925:57).

COBLES DE
SENYORA DE
 corregidas de nou, y ajus-
 temporal; y compoſitas
Prevere: y, natural
Omnia ſub corre-
Matris



NOSTRA
SALSELLAS,
 mada vna cobla per lo
 per Moſſen Andreu Puig
 de la Vila de Ripoll:
Omnis Sancta
Beſteſta.

Al Cel eſta coronada
 de dops llums Eſtrelles;
 y en Lluſſida venoda
 Verge Santa de Salsella,
 Tenimſes en Lluſſida
 per nostra molt gran Patrona,
 nos rebem tanta merced
 de vos, qu'afſeu perfectas,
 y en la Plana de Orens,
 calas, fradins, y conſellers
 y en Lluſſida, &c.

Feu miracles infinitos,
 que be nos poden eſcurar,
 occorren los adigiu
 per la terra, y per la mar,
 apris preſtas venen dar
 ab preſentals molt bellas
 y en Lluſſida, &c.

En lo temp del temporal
 nos feu merceds conſoladas,
 preſervamnos de aquell mal
 que eſcuras las conſoladas,
 coſervem las pedregades
 en ayups totas, y bellas
 y en Lluſſida, &c.

Mare del Divino Amor,
 ſeu la mes ſanta, y humil,
 no poguèſa cofa major
 criar Deu, ſino ſeu fill,
 de la Pa ſeu elſe eſpill,
 y ſeſta de las donzelas
 y en Lluſſida, &c.

Vareu eſſer preſervada
 del peccat original,
 am naixet ſanctificada
 Mare del Verb Divinal,

no ſa vull d'ocorreſa cal
 entre totas las donzelas
 y en Lluſſida, &c.

Ven los aſquils bon rancas
 del qual Deu ſeſta guar dia,
 lo qual ſeſta eſcuramſes
 a Joſeph quons reſponſi
 per quill beldad venonada
 ab ſeſtes, y ſiun molt bellas
 y en Lluſſida, &c.

Foren lo reliquari
 de la religia ſanta,
 y foren lo ſeminar
 bona ſe cria lo Senyor,
 danti ſetas de religio
 mes que panti de aſtells,
 y en Lluſſida, &c.

Sou portal Oriental
 aſtada, y en tal cauſa
 enſa lo Verb Divinal
 com Sol per videtes,
 foreu de Deu la ſeſera
 ab vobres ſantas manallats
 y en Lluſſida, &c.

Sou la grao Clauſa de Deu,
 y qui tanca lo infern,
 ſeu la moralla, y pea,
 y ſeſtema Deu Lluſſida
 del adigiu ſua povera,
 ſem per ell gran maravella
 y en Lluſſida, &c.

Per el Cel ſeu tan Senyora,
 y coronada de Eſtells,
 ſeu coſte preſervadora
 Verge Santa de Salsella.

O R E M V S.

*C*oncede nos ſanctas nos quonſes Omnis Deus preſentis munit, & copuli
 ſanctas quonſes, & glorioſa Deſeſta ſeſta ſeſta ſeſta ſeſta ſeſta
 preſent ſeſta ſeſta, & aſtina preſent ſeſta, per Orens, &c.

Bo Borreda: En la Eſtampa de Joan Viſſer, a la Plaça del Angel. 1710.

En canvi, en els segle XIX, imbuïts dels postulats romàntics, els notaris ripo-
 llesos practiquen una literatura més històrica i memorialista. Eudald Mirapeix
 i Illa (1791-1858) és autor d'una història de Ripoll (inèdita), i Agustí Cava-
 lleria i Deop (1830-1885) va recrear les seves experiències d'infantesa en uns
 papers també inèdits.

Una institució familiar

El notariat, com tantes altres “arts” liberals i mecàniques que es practicaven abans de la industrialització, tendia a convertir-se en un ofici familiar. Diverses raons hi podien ajudar: fer l'aprenentatge a casa mateix, el reconeixement automàtic dels antecedents familiars, facilitats en els drets d'examinació i d'inscripció en els col·legis, i simplificació en la successió i salvaguarda dels llibres manuals i notals. Per part de la institució arrendadora, devia ser convenient trobar línies familiars en qui dipositar confiança i assegurar la continuïtat. Sospito que això darrer devia passar el segle XVIII entre el monestir i els Peraller; però un exemple més explícit, de 1650, el trobem en la disposició final del testament de Josep Illa, en la qual s'insinua un establiment emfiteutic de les escriptureries. Pel seu interès la transcripció íntegra:

Y com lo Illustre y molt Reuerent capítol del monestir de nostra Senyora de Ripoll me haja fet mercè de stablir-me las nottarias y scriuenias que jo de present regesch y tinch stablidas de vida mia, y després de ma mort hàjan stablidas aquellas lo Senyor abad y conuent en fauor de dit Francesch, fill y hereu meu, conforme en los actes de stabliment sta llargament contengut; y per quant dit mon hereu no és apte per a regir y gouernar las ditas scriuanias, demano perçò y suplico que atès los serueys mos auis y pares meus propis que són més quoranta, sían seruits acceptar a mestre Onofre Pont, nottari de la present vila, per a regir y gouernar las ditas scriuanias ecclesiàstica y secular fins attant que lo dit Francesch, fill meu, sia apte y suficient per a regir y gouernar aquellas. Que a més de fer vna cosa tant justa, jo dit supplicant o tindrè a vna molt gran gràcia y mercè lo offici etc.

Fet fench lo present meu testament y darrera voluntat mia en vna cambra de ma casa dins la present vila de Ripoll, bisbat de Vich, vuy als vint-y-hu del mes de mars del any de la nattiuitat del Senyor Déu Jesuxrist de mil sis-cents sinquanta.

(ACRI, testaments, 248)

En virtut d'aquesta reconeguda importància familiar, m'he permès organitzar l'Annex III a partir del llistat alfabètic de cognoms i llinatges que van intervenir en les escriptures públiques de Ripoll. Presento com a prioritàries les formes catalanitzades i entre parèntesis les formes secundàries (llatinitzacions, variacions, etc.). En l'Annex IV trobareu un llistat dels notaris per ordre cronològic.



Conclusió

Els textos no coincideixen amb les pràctiques que descriuen. Ni tan sols els notarians no aconsegueixen fer tan transparent el llenguatge per deixar-hi veure només el seu referent. No era aquest el lloc per avaluar com els notaris ripollesos han fet ús del llenguatge per concretar els seus textos. Tampoc no podem avaluar la imatge que els ripollesos tenien socialment dels seus notaris. Encara que en els segles XVI i XVII abundin les crítiques a les actuacions notariales (recordem el famós i difós *Cas raro* de Pere Porter, o les al·lusions malicioses de mossèn Porcar als “allargadors d’etcèteres”), no hem trobat cap testimoni que posés en entredit la pràctica individual de l’art. La nostra intenció, per contra, era veure com els mateixos textos són producte d’una pràctica, sotmesa a unes condicions d’aparició, de difusió i fins de desaparició. Llegir les preciosíssimes fonts notariales pensant que la lletra del document ens reflecteix una neutra realitat exterior seria una simplificació excessiva —com ho seria també reduir mecànicament l’activitat i la producció dels notaris al seu context. En la complexa dialèctica entre aquests dos extrems (text i context) i els agents que hi interactuen és on es percep el calat de la interpretació i es manifesta la presa de consciència de la historicitat del propi lector.

ANNEX I

[Taba d'arrendament de la notaria de la cúria del consell de la vila i vall de Ribes. 1618.]

Tothom qui entenga en arrendar la notaria y scriuania de la vila y vall de Ribes ciuil y criminal tròpia's en la plassa real de la present vila de Ribes, que allí se lliurarà a qui major preu y prometrà, y arrenda's per temps de tres anys, comensant a 6 del mes de març del any pròxim vinent 1618 en auant, y arrenda's ab los pactes següents:

Primerament sabrà dit arrendador que haurà de tenir la notaria y scriuania en la present vila d'euall, y en lloc decent y onest, a coneguda dels honorables cònsols i consell.

Item sàpia que li tàtxan' per dieta de jnuentaris y altres coses anirà per la vall tocants a la cort: tres reals per dieta y no més.

Item sàpia que li tàtxan per la recepció del jnuentari, de executions y acte de comanda y de tots altres actes tocants a dita recepció de jnuentarij, a tot: tres sous, axí que entre dieta y actes de jnuentari tinga ab tot nou sous bons y no més.

Item li tàtxan que si los jnuentaris vindran a effecte de vendre'ls, reba quatre dinés serdans per lliura, y además reba lo dret de la tassa que farà per encantar, que és dos reals y no més.

[Item] més reba quatre dinés per lliura de tots los arrendaments de jmpositions se faran en la vila y vall de Ribes.

Item li tàtxan per todas las remissions farà lo veguer: vn real per lliura; y de tots los bants se auisarà en la cort: dos reals per sa part; j de todas las relations de manaments, citations j altres coses li farà lo nuncio tocants a la cort: quatre dinés serdans per quiscuna relatió.

Item sabrà dit arrendador que serà obligat en fer tots los actes se offeriran fer j traure en los quarts² de la vall, tant sindicats com altres qualseuol tocants al comú de quiscun quart, de franc sens poder-ne exhigir selari algú.

Item sàpia que en cas per sa negligència ho altre jmpediment no podrà pendre ni traure dits actes que dits cònsols y consell li demanaran traga —ho fassa que dits cònsols de quiscun quart púgan pendre altre notari a ells ben vist, j fer-los fer j traure—, j que dit arrendador y sas fermansas³ sien obligats en pagar lo selari de dits actes y dietas, també si acàs lo prenían que fos fora de la vall.

Item sàpia que serà obligat dit arrendador, ell y sas fermansas, sempre j quant



lo notari qui haurà arrendat morrà ho altrament viuint se absentarà de la vall, que en dits casos haia j sie obligat en donar j lliurar a dits cònsols tots los manuals de actes j contractes que haurà presos j rebuts en lo temps haurà tinguda arrendada dita notaria, j per dit effecte púgan dits senyors cònsols fer qualseuols procehiments contra de dit notari j sas fermansas per la cobrança de dits manuals; j a més que en la fi del temps del arrendament sie tingut j obligat en lliurar j donar a dits senyors cònsols tots los registres, processos y altres qualseuol scriptures que durant lo temps de son arrendament haurà presas j rebudes dins de la vall de Ribes tocant a dita cort, y dits registres, processos y scriptures a de lliurar a dits cònsols ab acte j cobrar rebuda j àpoca de aquelles j del número los ne donarà, al effecte se púgan posar en lo arxiu; j assò sens donar-li'n selari ni cosa alguna.

Item sàpia que lo preu j prorata haurà de pagar aquell, ço és a quiscun quart la part li tocarà d'esta manera, ço és ab duas pagas: la mejtat lo dia comensarà lo arrendament, j l'altra mejtat al cap del mix any, y més quiscun any durant dit arrendament en dit termini.⁴

Item sàpia que a més de dit preu haurà de pagar vn ducat quiscun any que dita notaria fa de censos al Senyor rej lo dia j festa de Sant Miquel del mes de setembre, j cobrar albarà quiscun any.

Item sàpia que haurà de donar bonas e jdòneas fermansas, obligant-se jn solidum a tot lo demunt dit, a coneguda dels senyors cònsols j consell.

Item sàpia que dits senyors cònsols durant dit temps li faran valer j tenir dit arrendament, j si acàs altre notari se atrauex en prendre actes j altres coses tocants a la cort, que dits cònsols ho deffensaran ho pagaran tot lo dany y jnterès que li poran hauer donat.

Die 14 januarij 1618. Ab mossèn Galseran Junyac j mossèn Joan Girola, estudiants.

(AHCP, notari Bernich, 1618. Inserta entre f.195v-196)

Notes

1. És a dir, "taxen".
2. "Quart": districte o subdivisió administrativa o eclesiàstica que trobem en les valls pirinenques.
3. "Fermansas": Fiadors, fiançadors.
4. El preu total de l'arrendament era de 120 ducats (això és, 40 ducats anuals), a raó de 12 rals d'argent per ducat.

ANNEX II.

[Les dificultats jurídiques d'un notari entre dues administracions.]

Nouerint Vniuersi quod anno a nativitate domini Millesimo Sexcentesimo Nonagesimo Octauo, die vero quarta mensis decembris eiusdem anni, jnstantia presente et in hijs vocato, rogato atque requisito me, Iosepho Capdauila, apostolica regiaque auctoritatibus notario publico villae Riuipulli diocesis Vicensis, et presentibus pro testibus Michaelae Casals, agricola, parrochiae Sancti Stephani de la Garriga, diocesis Barchinonensis, et Iosepho Mas, ferri fabro dictae villae Riuipulli ad haec vocatis specialiter et assumptis; Reuerendus Ludouicus Parer, presbiterus eiusdem villae Riuipulli, vti procurator ad infrascripta constitutus et legitime ordinatus abs discreto Sebastiano Gasch, auctoritate regia nottario publico dictae villae Riuipulli et curiae ecclesiasticae decanatus Riuipulli scribe, provt de sua procuracione constat penes me dictum infrascriptum notarium die presenti et infrascripta, provt ego dictus et infrascriptus notarius cum presenti fidem facio dicto nomine, constitutus personaliter coram et ante presentiam honorabilis Eudaldi Tutllo, anno presenti et currenti bajuli dictae villae et abbadiatus Riuipulli, personaliter repertum et exhistentem intus domum habitationis Iosephi Mas ferrifabri citati in eadem villa Riuipulli in vico vocato de na Vidala, obtulit et presentauit ac per me dictum et infrascriptum notarium presentari ac legi publice petijt, jnstauit et requisiiit eidem quandam scriptis papiri requisitionis scedulam thenoris sequentis:

«Molt bé saben e jgnorar no pòdan vostras mercès –y los consta plenament–, senyors March Anthoni Boatella y Puig, ciutedà honrrat de Barcelona, assert o pretès governador de la present vila y abadiat de Ripoll, bisbat de Vich, y Eudalt Tutllo, també assert o pretès batlle de dita vila: com sempre los nottarris y escriuants passats y lo que vuy és de la cúria ecclesiàstica del deganat de las vilas de Ripoll y Ripollès y Sant Joan les Abbadesses, per esser estats y esser officials foràneos del Illustríssim y Reuerendíssim Senyor bisbe de Vich, han estat y estan en quieta y pacífica possessió de esser exempts de la jurisdicció de vostres mercès, y que de dita exemptió notòriament han gosat y gòsan dits nottarris y escriuants; e com nullament y de fet no duptà vostra mercè, Senyor batlle, per orde de dit senyor governador y gastant son nom, lo dia de dimars pròxim passat que comptàuem als dos dias del mes de decem-



bre de mil sis-cents noranta-y-vuyt, entre las sinch y les sis horas de la tarda, pujar a la cuyna de la casa de la pròpria habitació de esta part de Sebastià Gasch, nottari y escriuà de dita cúria ecclesiàstica de dit deganat, com de son priuilegi fa a vostra mercè ocular hostenció provt, eue sens causa ni rahó alguna arrestar a dita esta part de dit Gasch, jnposant-li pena de vint-y-sinch lliuras moneda Barcelona, y requirí al discret Francisco Planes, nottari substitut del discret Francisco Illa, també nottari de dita vila, lleuàs acte de ditas cosas, com de fet li féu dit nottari. Y vltra del sobrerreferit no duptà també dit senyor batlle violentment y demostrant molta malícia, posar las mans demunt de dita esta part, ço és en lo ventre y costat, regonexent sa persona.

Per tant requereix dit Sebastià Gasch, nottari y escriuà de dita cúria ecclesiàstica de dit deganat, ab les presents a vostres mercès, y per primera, segona y tercera vegada demana y requereix a vostres mercès céssan y se abstíngan de semblants violèncias y actes turbatiuis y attentatiuis, y aquells ja fets reuouquen, que los cessen de sos registres o manuals, y aborren aquells; y encontinent traguen del dit arrest a dit Gasch, y de hauer-o áxís fet informen plenament al Reverent Senyor degà de dita y present vila o a dita cort ecclesiàstica. Altra-ment fent lo contrari (lo qual no-s creu) protesta a vostres mercès del agrauí, que estima a cent lliuras moneda Barcelona per quiscun de vostres mercès, salua judicial taxació y modaració, etc. Y áxís mateix també protesta a vostres mercès dels gastos, missions y despesa, lo que conjunctim vel diuissim per lo modo permès de dret jnstarà deuant jutge competent.» Requirens vos, nottarium, quaquidem papiri requisitions scedula sich vt praedictis oblata et presentata ac lecta per me, dictum et infrascriptum nottarium.

Illico dictus honorabilis Eudaldus Tutllo, bajulus praedictis, verbo respondendo dixit que se aturaua lo temps de la contitució, y li fos donada còpia de la requesta, quaequidem copia fuit per me dictum et infrascriptum nottarium sibi incontinenti tradita et liberata et per eum acceptata.

Dejnde autem dicto et eodemmet die et quasi jncontinenti presente me dicto et infrascripto nottario et presentibus etiam pro testibus dicto Michaelae Casals et Bonaventura Carbonell, panyaterio dictae villae Riuipulli, jamdicta et retrospectiva requisicionis scedula fuit presentata magnifico Marcho Anthonio Boatella et Puig, ciue honorato Barchinonae, gubernatori dictae villae et abba- diatus Riuipulli personaliter reperto et adjnuento intus domum suae propriae habitacionis citum intus dictam villam, in platea d'en Pujol. Qua sibi lecta et praesentata, praedictus magnificus Marchus Anthonius Boatella, gubernator praedictus, verbo respondendo dixit que se aturaua lo temps per a consultar-

o, y que se li donàs còpia de la requesta y priuilegi, quibusquidem copijs fuerunt per me dictum et infrascriptum nottarium sibi incontinenti traditas et liberatas et per eum acceptatas. Cujusquidem priuilegij thenor sequit sub hijs verbis:

«Nos Dompnus Anthonius Pasqual, Dei et sacrosanctae sedis apostolicae gratia vicensis episcopus et regius consiliarius, Attendentes et considerantes probitatem, fidem, legalitatem et in agendis jnfrascriptis periciam vestri jnfrascripti Sebastiani Gasch, nottarij publici Riuipulli nostris diocesis vicensis, jdeo gratis et ex nostra certa, assueta et melioribus via, modo et forma quibus melius et efficacius de jure possumus et debemus, vos eundem Sebastianum Gasch (nostro beneplacito durante) elegimus, nominamus, constituimus et deputamus in nottarium et scribam curiae ecclesiasticae decanatus Riuipulli dictae nostrae diocesis vicensis, et de dicto officio notarij et scribae praedicti etiam prouidemus cum omnibus salarijs, lucris, priuilegijs, honoribus et oneribus solitis et assuetis et ad dictum officium pertinentibus et spectantibus, tam de jure, vsu et consuetudine quam alias. Dantes, commitentes et concedentes vobis omnem facultatem et potestatem ad dictam curiam regendam et administrandam necessarias et oportunas, sicut et quemadmodum antecessoribus nottarijs et scribis dictae curiae hactenus solitum est dari et concedi. Hoc tamen procuso: quod antequam in dicto officio vos immisceatis, juramentum de bone et legaliter vos habendo in exercitio dicti officij, in manibus et persone domini reuerendi decani dicti decanatus Riuipulli (cui receptionem dicti juramenti cum presentibus commitimus) prestare teneamini. Mandantes pro vt mandamus cum presentibus vniuersis et singulis officialibus et alijs personis nobis submissis quasq. vos dictum Sebastianum Gasch pro nottario et scriba dictae curiae habeant et tenenant, scripturasque dictae curiae per vos referendatas plenam adhibeant fidem. In quorum testimonium jnstrumentum et fieri et expediri jussimus per nottarium et scribam nostrum infrascriptum, manu nostra subscriptum et sigilli nostri jmpressione munitum. Datum in nostro palacio episcopali vicense die quarta mensis maij anno a natiuitate Domini millesimo sexcentesimo octuagesimo quinto. A. Episcopus vicensis. Locus Sigil+li. De mandato domini suae Reuerentiae Illustrissimae presentes expediuit Isidorus Ponti, presbiter nottarius publicus et curiae vicensis ecclesiae vicensis scriba.»

Et deinceps die quinta praedictorum mensis et anni, praesentibus pro testibus Hieronimo Carrera, lignifabro, et Onofrio Vila, panyaterio, omnibus dictae



villae Riuipulli ad haec vocatis specialiter et assumptis, dicti magnificus Marcus Anthonius Boatella et Puig, et honorabilis Eudaldus Tutllo, gubernator et bajulus praedicti, constituti personaliter intus domum mei dicti et infrascripti nottarij, citum in vico vocato de Almeda dictae villae Riuipulli, tradiderunt michi dicto et infrascripto nottario quandam inscriptis papiri responsionis scedulam et aliam se continentem verbo petendo quod dicta responsionis scedula in pede seu calce huiusmodi requisicionis insererem, et de eadem siue dicta responsione non fieri nec claudi nec alicui tradi instrumentum et instrumenta per me dictum et infrascriptum nottarium, cujusquidem responsionis scedulae thenoris sequit, et est talis:

«Responent esta part de March Anthoni Boatella y Puig, gouernador de la present vila y abadiat de Ripoll, y Eudalt Tutllo, batlle de dita vila, a la voluntària requesta donada per part de Sebastià Gasch, nottari de la present vila de Ripoll, diuen que no enténan que dit Gasch goze ni gozar dega del for ecclesiàstich y exemptió de la jurisdicció ordinària del baró, ni que estiga en la possessió allegada de dita exemptió. Per lo que, hauent-lo posat en lo arrest per certas causas y per delatura feta a jnstància de part priuada, no deuen relaxar lo dit arrest fins se haje conegut dels mèrits de dita causa.

Requiri's al nottari continue la present resposta la peu de la dita requesta, y que de aquella no done còpia auctèntica sens incertar la present resposta.

De quibus etc. quae fuerunt acta.

Sig+num meum Josephi Capdeuila, auctoritatibus apostolica et regia nottarij publici villae Riuipulli diocesis vicensis, qui praemissa (in quibus vna cum praenominatis testibus) praesens interfui, aliena manu scribi feci, rogatus et requisitus in fidem clausi.

(ABEV, Mensa Episcopal, 989)

ANNEX III:

[Llistat de notaris i escriptors a Ripoll entre els segles XIII i XVIII]

ABAT, Antoni. Escrivent del notari Francesc Carrera, 1517.

ALMEDA, Anton. Notari. 1738.

ANDRIS, Cerdà d'. Escrivà jurat. Actua en nom de Pere de Calonge entre 1278 i 1301.

Area, vid. **ERA.**

ARGELAGUERS (Argilagerijs), Berenguer d'. Notari públic per autoritat del monestir. L'hem trobat actuant entre 1304 i 1317.

ARMENGUER, Miquel. Surt esmentat en un document de 1523.

BASSOLS, Onofre. Trobem mencions a un Onofre Bassols, notari públic de Ripoll i Ripollès, entre 1474 i 1508. Suposem que els manuals d'entre 1555 i 1560 que porten aquest nom pertanyen a un descendent.

BATLLE (Balle), Ramon. Notari. Esmentat prop de l'any 1405 (COLOMER, 2001:75).

BERTRAN I COLL, Josep. Notari apostòlic i reial. 1729. Va actuar a Sant Joan de les Abadesses entre 1691 i 1733.

BLANC (Blanch), Bartomeu. Notari del terme de la Guàrdia, adjuntat a la notaria de Ripoll el 1558.

Boada, vid. **BUADA.**

BOJONS (Boions, Boyons). Trobem dos membres d'aquesta important família de comerciants i artistes liberals actuant a Ripoll. **Jaume**, notari reial, entre 1580 i 1581, es desplaça a Manresa a partir de 1582, però segueix apareixent en documentació ripollesa el 1584. **Pere**, notari públic per autoritat reial i diaca, actua entre 1600 i 1615.

BORREDÀ (Borrada), Guillem de. Escrivà jurat. 1303. No sabem en nom de quin notari actua. (COLOMER, 2001:75).

BOSC (Bosch), Eudald Alemany. Notari públic del monestir. Domer primer o major de Sant Pere de Ripoll. Escrivà de la cúria eclesiàstica amb Miquel Pelegrí. Té altres sèries documentals compartides amb els notaris Miquel Mitjavila, Vicenç Vazià i Josep Illa. El trobem actuant entre 1555 i 1584, any de la seva mort. Els seus germans Miquel i Sebastià havien ocupat oficis de la jurisdicció de l'abat.



BOSSER, Francesc. Notari. 1503

BOVER, Climent. Notari per autoritat reial. Apareix en algun document com a “burgès i notari públic”, i sempre subscriu com a “oriünd de la vila de Ripoll”. Actua entre 1607 i 1639, i consta que havia mort abans de 1648. Va ser pare d'un altre **Climent**, doctor en ambdós drets.

BUADA (Boada). El primer d'aquest cognom, fra **Guillem**, actua entre 1409 i 1442. **Bernat**, domer segon de Sant Pere, actua per autorització del monestir, entre 1514 i 1546. També actua a la vila i vall de Ribes entre 1514 i 1534. Finalment, **Pere Benet** consta com a notari públic entre 1545 i 1549. El 1558 ja era mort.

CABANA, vid. **QUER**.

CALONGE (Colonico), de. El notari públic **Pere** actua entre 1266 i 1309. **Guillem**, notari públic, apareix relacionat amb el monestir entre 1296 i 1303. **Ponç**, fill de Pere i també notari públic, actua entre 1317 i 1320 —com a substitut de Berenguer d'Argelaguers—. Relacionat amb el monestir, va fundar el benefici de Sant Blai al palau de l'abat.

CAMPS (Campis), Joan. Notari reial i per autorització del monestir. El trobem actuant entre 1502 i 1506, en part com a substitut del notari Joan de Maïans.

CAPDEVILA. El primer notari d'aquest cognom és **Jaume**, que actua entre 1645 i 1652 (i que consta difunt abans de 1663). **Josep**, notari apostòlic i reial, actua entre 1661 i 1703 —any de la seva mort—. Cal, doncs, distingir-lo d'un altre **Josep**, també notari apostòlic i reial, que actua de 1698 a 1711 —i consta ja mort el 1713—. Un altre **Josep**, nascut cap al 1690, també notari apostòlic i reial, actua a mitjan segle XVIII, el 1753. **Eudald**, notari apostòlic i reial, actua entre 1738 i 1764. **Joan Baptista Capdevila i Cardona** actua d'escrivà amb el notari Francesc Peraller (1772), i apareix com a notari apostòlic i reial entre 1778 i 1796. Un germà seu, **Josep Maria**, apareix com a escriptent el 1789. I **Josep Capdevila i Olzina** apareix ja com a “escribano público y real”, i actuant com a secretari de l'Ajuntament de Ripoll a principis del segle XIX.

CARBONELL, Pere. Escrivà jurat. Documentat entre 1368 i 1370.

CARITAT, Rafel. Escrivent. 1511.

CARRERA (Carreras). El notari reial **Francesc** va actuar a Ripoll entre 1517 i 1549, i el trobem a Sant Joan de les Abadesses entre 1512 i

1522. El mencionen ja mort el 1577. **Jaume**, escriptent, subscriu un document el 1549.
- CASAMITJANA, Josep**. Notari? Escrivent? Apareix documentat entre 1686 i 1693.
- CASES (Casis), Antoni de**. Apareix com a escriptent el 1403.
- CATALÀ, Joan**. Prevere. Consta el 1540.
- CAULO (Caule? Gual?)**, **Bernardo de**. Notari. Actua el 1400.
- Colonico**, vid. **CALONGE**.
- COMA, Jaume** s'intitula notari reial el 1433. Havia actuat a Ribes l'any anterior (1432). Convé distingir-lo, doncs, d'un altre **Jaume**, notari públic que actua el 1529.
- COMPANYÓ, Francesc**. Notari. Actua entre 1622 i 1663. Segurament emparentat amb un altre Francesc Companyó que havia pledejat pel càrrec de veguer el 1586.
- COMPTE (Comte), Mateu**. Notari per les autoritats del monestir i reial. Actua a Ripoll entre 1550 i 1561; també a Ribes entre 1531 i 1562. En aquest darrer any actua a la Pobla de Lillet (SERRA, 1930:85). Va morir abans de 1571.
- CONAMINES, Bernat de**. Notari? 1442.
- CONANGLA, Jaume**. Escrivent, segurament a les ordres del notari Pere Esteve. Subscriu l'any 1384.
- CORTACANS, Pere de**. Escrivà jurat del monestir. Actua en lloc de Berenguer de Vinya l'any 1300. Substitut de Berenguer d'Argelaguers el 1317. Apareix com a notari el 1325.
- CURSAVÍ, Blai**. Escrivent amb el notari Antoni Ferrer. Anys 1441 i 1442.
- DACS, (Dachs) Bernat de**. Notari. Escrivà de la vegueria. Entre 1350 i 1362.
- DURAN, Francesc**. Escrivà i notari reial. Actua entre 1610 i 1639.
- ERA (Area), d'. Pere** apareix com a escriptent el 1377. Notari per autoritat del monestir. El 1383 actua en substitució de Pere Esteve. El 1388 apareix com a "iurisperitus" i notari reial, i continua en actiu fins almenys el 1419, quan crea amb el seu fill un aniversari a la capella del Catllar. El 1432 ja era mort. **Pericó** (potser el seu fill?) apareix com a escriptent entre el 1411 i 1412. ¿Es tracta del mateix **Pere** que actua a Sant Joan de les Abadesses entre 1430 i 1453? Desconeixem quina podia ser la relació entre aquests i Ramon d'Era (o Çaera), canonge vigatà i "iurisperitus Minorisae" que assessorava el monestir a la segona meitat del segle XIV (ACA, monacals, Ripoll, 140).



ESPARRAGUERA, Salvi. Escrivent al monestir. Treballa amb Bernat Joan Guiteres. Subscriu documents el 1516.

ESPINABROCA (Spinabrocha). Jaume. Escrivent. 1308.

ESTEVE (Stephanus). Berenguer és el primer notari d'aquest cognom. Escrivà del monestir. Actua entre 1350 i 1400, data prop de la qual devia morir. **Pere**, notari reial i públic per l'autoritat del monestir, actua entre 1359 i 1393. El 1403 ja havia mort. Un tal **Francesc** apareix com a escripturador dos segles i mig més tard, el 1663.

FABRE (Ffabre, Fabra), Francesc. Prevere i notari públic pel monestir entre els anys 1451 i 1482.

FEIXES, Miquel. Notari. Entre 1648 i 1653. Narcís Camós, en el seu *Jardín de María* parla d'un altre d'aquest nom, notari del monestir, que hauria actuat el 12 de febrer de 1443, però en desconeixem altres referències.

FERRAN. El primer, **Antoni**, va ser notari per l'autoritat del monestir. Documentat entre 1398 i 1452. Consta com a ja mort el 1462. **Pere Joan** apareix com a connotari d'Antoni el 1446.

Ferrarius, vid. FERRER.

FERRER (Ferrarius). Francesc apareix com a notari per l'autoritat del monestir entre 1334 i 1338. **Llorenç** com a escripturador i notari reial entre 1661 i 1678.

FLAQUER, Pere. Escrivent. 1506

FRANCOLÍ, Esteve. Prevere i notari. 1601.

GALLART, Jaume. Escrivent, 1665.

GASC (Guasch, Gosch). El primer d'aquest cognom és **Sebastià**, notari apostòlic i reial, escripturador de la cúria del veguer, escripturador del deganat i notari de la comunitat de Sant Pere. El trobem actuant entre 1681 i 1729, data en què consta la seva invalidesa per raó d'edat. Va ser un individu socialment i políticament molt actiu, partidari de les regalies i contrari al senyoriu baronial del monestir. Va obtenir la plaça de secretari vitalici en l'Ajuntament de 1707, atorgat per Carles III (i derogat per Felip V). ¿Podria tractar-se d'aquell "notari Roig", de Ripoll, acèrrim austriacista, segons mencionen Pella i Coroleu (COROLEU i PELLA, 1878:695)? El seu fill, **Josep**, consta com a escripturador jurat del seu pare el 1728. No sé si pot tractar-se del mateix **Josep**, notari apostòlic, que actuava el 1767 i 1770 com a escripturador de la cúria, i que promou un plet contra el senyoriu del monestir davant

la Reial Audiència el 1769 (ACA, Reial Audiencia, Acordados, Reg. 564, f. 106-113, citat per TORRAS, 1978).

GENOVER (Ginouerius), Baudili. Notari entre 1507 i 1520. També actua a Ribes el 1517.

GINEBROSA, Jaume de. Notari reial. L'hem trobat actuant entre 1433 i 1452, però se'l menciona també el 1425.

GUANTER, Josep. Escrivà. 1769.

GUITERES (Guitteres). El prevere **Bernat Joan** és el primer que trobem d'aquest cognom. Notari pel monestir, actua entre 1516 i 1557. **Rafael** apareix com a notari apostòlic "vel notarius" el 1560, però ho devia ser també reial el 1577, quan consta com a escrivà de la cúria del veguer. Actua entre 1556 i 1594. El darrer va ser Sebastià, també prevere, notari apostòlic i reial. Havia nascut el 1547, i actua entre 1574 i 1605.

ILLA (Ylla). Cognom molt relacionat amb l'activitat notarial a Ripoll en l'èdats moderna. Un tal **Anton** actua com a notari el 1600. I un **Joan** apareix com a escrivent el 1628 i "mestre de minyons" el 1640. **Josép**, notari per les autoritats apostòlica i reial, és el que ens informa de dit ofici amb més detall, exercint com a escrivà públic del monestir. Documentat entre 1608 i 1649. Va atorgar testament el 1650, en el qual fa constar l'establiment emfitèutic de la notaria i escrivania del convent (transcrit en aquest mateix treball). Colomer esmenta un tal Francesc actuant el 1637 (COLOMER, 2001:75), però el **Francesc** fill de Josep consta com a escrivà tot just el 1662, i actua com a escrivà jurat de Gabriel Malet el 1665; l'any següent ja subscriu com a notari reial i per l'autoritat del monestir. Després de Malet, va ocupar l'escrivania de la cúria de la vila i abadiat, i el trobem actuant fins al 1702. El 1705 ja era mort. **Francesc d'Assís Illa i Vila** va ser notari apostòlic i per l'autoritat del monestir. El trobem actuant entre 1699 i 1718. Va obtenir el títol de ciutadà honorat de Barcelona. El doctor (suposem que en dret) **Josép Antoni** era notari reial, i va actuar entre 1737 i 1791. Un altre **Josép** —si no s'encavalla amb l'anterior— el trobem actuant entre 1773 i 1794. Finalment, el doctor en dret **Anton** o **Antoni** va ser notari reial a partir de 1790, i en entrar al segle XIX va ser elegit alcalde (1803).

LLAVANERA (Lauanera), Pere. Notari, entre 1438 i 1439. El retrobem a Sant Joan de les Abadesses entre 1446 i 1447.

LLENTES (Lentis), Pau de. Escrivent. 1368.

LLIBRE (Libra), Joan o Joanot. Notari apostòlic i reial. Subscriu com a "oriünd de Sant Joan Ses Badesses". Actiu a Ripoll entre 1547 i 1567.

MAIANS (Mayans) de, Joan va ser notari públic per l'autoritat del monestir, i va actuar entre 1490 i, sembla, 1538. **Pere** consta com a notari del monestir entre 1490 i 1505.

MALET, Gabriel. Notari reial i escrivà de les cùries del monestir, entre 1661 i 1666. Era nascut a Cardona, i en els seus registres es posen de manifest algunes peculiaritats lingüístiques interessants (com per exemple els subjuntius en "o" típics del català oral central de l'època i que van subsistir al Ripollès fins entrat el segle XX). Va succeir-lo en les escrivanies curials Francesc Illa.

MAS, Gabriel. Escrivent. Tenim notícia de la seva activitat només per una data en què apareix com a ja difunt, el 1696.

MESTRES, Guillem. Escrivà. Documentat del 1606 al 1608.

MITJAVILA, Miquel va ser notari públic, apostòlic i reial, i escrivà de la cùria del monestir. Tenim notícia de les seves actuacions entre 1584 i 1599. Va actuar de connotari amb Eudald Alemany Bosc, i va substituir Sebastià Pelegrí. Va exercir també a Sant Joan de les Abadesses entre 1589 i 1629. **Francesc**, que era notari públic, apareix a Ripoll només el 1667 ¿És el mateix Francesc Mitjavila i Montaner que retrobem a Ribes el 1684?

MOLINS, Pere. Notari apostòlic i reial. Actua entre 1688 i 1719. El 1726 ja era mort.

MOR, Joan. Notari reial, oriünd de Sant Joan de les Abadesses. Actua a Ripoll com a substitut de Pere Benet Buada entre 1545 i 1548. Va exercir també a la vila i vall de Ribes (1518-1555), Puigcerdà (1500-1555) i Llívia (1530).

NICOLAU (Nicholaij). Colomer esmenta un **Armand (Harmancius)** com a notari públic del monestir el 1306 (COLOMER, 2001:75). **Llorenç** és documentat com a notari entre 1347 i 1363, en el darrer dels quals actua de substitut de Berenguer Esteve. El 1403 ja consta com a difunt.

OLIER (Olearius), Bernat. Escrivà a la notaria de la Guàrdia i terme del castell de Baborés, entre 1368 i 1400. Consta com a notari el 1376.

ORIOl o ORRIOLS, Ramon d'. Escrivà a la notaria de la Guàrdia i terme del castell de Baborés, entre 1316 i 1341.



PELEGRÍ, Miquel subscriu el 1559 com a escrivà, i el 1564 com a notari apostòlic i reial. Va ser escrivà de la cúria eclesiàstica del monestir. El trobem actuant entre 1555 i 1591, juntament amb Eudald Alemany Bosc. Autor de les *Cobles de l'Escuder*, com hem comentat en el cos del treball. **Sebastià** apareix com a escrivent entre 1590 i 1594; a partir d'aquesta data i fins a l'any següent actua com a substitut del notari Miquel Mitjavila.

PERALLER. Cognom de quatre professionals de la notaria ripollesa del segle XVIII. El més antic, **Mariano**, apareix com a notari reial i apostòlic el 1700, i el trobem actuant fins al 1738. **Francesc**, també notari reial i apostòlic, actua entre 1722 i 1759; apareix també amb el càrrec d'"arxiver", intitolació abusiva que li va ser impugnada pels assessors de la Comunitat de Domers i Preveres de Sant Pere en el plet iniciat el 1758. El seu signe va ser reproduït en el catàleg del *Centenario de la Ley del Notariado* (VALLS, 1963:92, n.453). **Francesc Peraller i Vinyes** va ser notari reial, i escrivà a la cúria del monestir. El trobem actuant entre 1763 i 1798. Va casar la filla, Maria Josefa Peraller i Simó, amb Manuel de Claris, notari apostòlic de Berga, fill de Francesc Claris, notari reial i públic també de Berga, cap al 1782. Apareix un **Josep Eudald Peraller** com a notari el 1792, potser el mateix Josep que trobem en l'Ajuntament de Ripoll a inicis del segle XIX.

PERICOLLS (Pericolis, Pericoles), Pere de. Notari reial i per autoritat del monestir. El trobem actuant entre 1338 i 1370. Substitut de Berenguer Esteve el 1363. No sabem si es tracta del mateix **Pere**, potser prevere, escrivà de la cúria del monjo cellerer entre 1364 i 1382. Va atorgar testament el 1384.

PLANES I JUGLAR, Francesc. Notari. Consta que va substituir Francesc Illa. Devia haver nascut cap al 1650. El trobem actuant a Ripoll entre 1695 i 1704.

PONS, Josep. En actiu entre 1769 i 1772.

PONT, Onofre. Notari reial. Actua entre 1619 i 1652, quan el succeeix el seu fill **Onofre**, també notari reial (de 1652 a 1685). El primer havia ocupat interinament les escripturacions de les cúries eclesiàstica i secular del convent. La sèrie completa de protocols i manuals d'aquesta família ha proporcionat valuosíssimes informacions als historiadors ripollesos, que l'havien pogut consultar per haver quedat a l'antic arxiu de Sant Pere.



PRUNERS o PRUNERES (Prunarijs), ? Escrivent que subscriu un document de Pere de Calonge, 1266.

PUIG (Podio), Joan Pere de Puig subscriu com a notari del monestir entre 1441 i 1462. Segurament es tracta del mateix Pere Joan de Puig testificat per algun document entre aquestes dates (COLOMER, 2001:75). **Andreu Puig** (1559-1633) va ser domer segon de l'església de Sant Pere (1584-1633). Va atorgar testament el 1629. Com hem vist a dins del text, va conrear poesia mariana.

PUIGXORIGUER, Joan. Prevere. Actua el 1540.

PUJOL, Pere. Notari. Actua l'any 1545.

QUER (àlies CABANA), Jaume. Escrivent. 1572.

RAFART, Benet. Escrivent. Subscriu un document del notari Joan Mor, l'any 1545.

RAFEL, Jordi. Notari. Actua a Ripoll el 1469. A Sant Joan de les Abadesses, hi actua entre 1437 i 1494.

REI (Rey), Bernat de. Notari de la Guàrdia i terme del castell de Baborés. 1403.

RODONELLA, Pere de. Notari del monestir. Actua entre 1330 i 1350. Potser és el mateix Pere de Rodonella que apareix com a mercader i síndic de Ripoll el 1364.

ROIG? Cognom d'un notari citat per Coroleu i Pella en *Los Fueros...* Vid. GASC.

ROSSET (Rossetto), Berenguer. Notari públic. Entre els anys 1307 i 1308.

SENTJAUME (Sancto Jacobo), Arnau de. Escrivà jurat de Guillem de Calonge. Subscriu els anys 1296 i 1297.

Stephanus, vid. ESTEVE.

TENES, Miquel. Prevere. 1729.

TINTORET. El primer que coneixem d'aquesta família, **Jaume**, era prevere i notari reial. El documentem entre 1600 i 1637. **Pere**, notari apostòlic i reial, del qual no coneixem el grau de parentiu amb l'anterior, subscriu entre el 1629 i 1650, i havia atorgat testament el 1644.

TORALLES, Bernat. Notari. En coneixem només la data de la mort, ocorreguda pel juny de 1582.

TORRE, Jeroni Amat. Notari públic. 1613 (COLOMER, 2001:75)

VALENTI, Pere de. Notari de Ripoll. Prop de 1261 (COLOMER, 2001:75)

VAZIÀ (Vassià, Vezià). Cronològicament, el primer d'aquesta família de notaris, juristes i escriptors, va ser **Jaume**, potser sacerdot, que subs-

criu com a notari el 1590. **Vicenç**, notari públic, actua entre 1594 i 1609. En un procés incoat contra el monestir davant la Reial Audiència (ACA, Consell d'Aragó, lligat 485, citat per TORRAS, 1984:206) s'insinua la possibilitat que fos mort per ordre de l'abat Francesc de Pons —que, al seu torn, va morir enverinat a Madrid el 1611—. **Jeroni** és el darrer, actuant entre 1613 i 1629. En la generació següent, Gabriel és doctor en drets i exerceix com a jutge de Ripoll i de l'abadat.

VERDAGUER, Joan. Notari del monestir. Subscriu entre 1487 i 1490.

VERGON, Pere. Notari substitut de Miquel Pelegrí el 1585. És més que probable que sigui el mateix que apareix intítulat com apotecari el 1580.

Vezià, vid. **VAZIÀ**.

VILALLONGA, Lluís. No sabem si escrivent o notari. Al·ludit el segle XVII.

Vinea, vid. **VINYA**.

VINYA (Vinea), de. Entre 1300 i 1339 actua **Berenguer**, notari públic, de vegades substituïnt Pere de Cortacans (1325). No sabem si pertany a la mateixa família que **Bernat**, notari del monestir, que actua entre 1400 i 1432.

VINYALS, ?. Tenim una menció de 1665, en què figura en actiu.

VINYES. El primer que trobem d'aquest cognom és **Eudald** (també escrit Andald o Aldald), que consta com a escrivent el 1573, i mestre de l'estudi de Ripoll de 1583 a 1591. **Felip**, cirurgià i notari, havia nascut el 1543 i mor el 1585. **Antoni Vinyes i Ferrés** actua a Ripoll el 1764 (i a Sant Joan de les Abadesses entre 1749 i 1777). Desconeixem quin pot ser el grau de parentiu entre els dos primers i el conegut advocat i jurisconsult Felip Vinyes (1583?-1642), però per les circumstàncies personals i biogràfiques de què tenim notícia, és molt probable que es tracti d'una relació propera (VILLANUEVA, 1999).

VIVES, Rafael. Notari. Actua entre 1590 i 1594.

Ylla, vid **ILLA**.



ANNEX IV

[Esbós d'elenc cronològic de notaris i escriptors actuant a Ripoll]

COGNOMS I NOM	OFICI	DATA
VALENTI, Pere de	N	1261
CALONGE, Pere de	N Pub	1266
PRUNERS, ¿ de	Scriptor	1266
ANDRIS, Cerdà d'	Jurat	1278
CALONGE, Guillem de	N Pub	1296
SENTJAUME, Arnau de	Jurat	1297
CORTACANS, Pere de	Jurat	1300
VINYA, Berenguer de	N Pub	1300
BORREDÀ, Guillem de	Jurat	1303
ARGELAGUERS, Berenguer d'	N Pub M	1304
NICOLAU, Armand	N Pub M	1306
ROSSET, Berenguer	N Pub	1307
ESPINABROCA, Jaume	Scriptor	1308
CALONGE, Ponç de	N	1314
ORIOLO/ORRIOLS, Ramon d'	Scriptor	1316
RODONELLA, Pere de	N M	1330
FERRER, Francesc	N M	1334
PERICOLLS, Pere de	N M & R	1338
NICOLAU, Llorenç	N M	1347
DACS, Bernat de	Scriptor	1350
ESTEVE, Berenguer	N M	1350
ESTEVE, Pere	N Pub R&M	1359
ERA, Pere d'	Scr 1377 NR	1363
PERICOLLS, Pere de, (prev.?)	Scriptor	1364
CARBONELL, Pere	Jurat	1368
LLENTES, Pau de	Scriptor	1368
OLIER, Bernat	Scriptor	1368
CONANGLA, Jaume	Scriptor	1384
FERRAN, Antoni	N M	1398
CAULE, Bernat de	N	1400
VINYA, Bernat de	N M	1400

CASES, Antoni de	Scriptor	1403
REI, Bernat de	N LG	1403
BATLLE, Ramon	N	1405
BUADA, Guillem, fra	N?	1409
ERA, Pericó d'	Scriptor	1411
COMA, Jaume	N R	1433
GINEBROSA, Jaume (de)	N R	1433
LLAVANERA, Pere	N	1438
CURSAVÍ, Blai	Scriptor	1441
PUIG, Joan Pere de	N M	1441
CONAMINES, Bernat de	N?	1442
FERRAN, Pere Joan	N M	1446
FABRE, Francesc (prev)	N Pub M	1451
RAFEL, Jordi	N	1469
BASSOLS, Onofre	N	1474
VERDAGUER, Joan	N M	1487
MAIANS, Joan de	N Pub M	1490
MAIANS, Pere	N M	1490
CAMPS, Joan,	N M & R	1502
BOSSER, Francesc	N	1503
GENOVER, Baudili	N	1505
FLAQUER, Pere	Scriptor	1506
COMPTE / COMTE Mateu	N M & R	1508
CARITAT, Rafel	Scriptor	1511
BUADA, Bernat (domer 2n.)	N M	1514
ESPARRAGUERA, Salvi	Scriptor M	1516
GUITERES, Bernat Joan (prev.)	N M	1516
ABAT, Antoni	Scriptor	1517
CARRERA, Francesc	N R	1517
ARMENGUER, Miquel		1523
COMA, Jaume	N Pub	1529
CATALÀ, Joan (prev)		1540
PUIGXORIGUER, Joan (prev.)		1540
BUADA, Pere Benet	N Pub	1545
MOR, Joan	N R	1545
PUJOL, Pere	N	1545
RAFART, Benet	Scriptor	1545

LLIBRE, Joan / Joanot	N A & R	1547
CARRERA, Jaume	Scriptor	1549
BASSOLS, Onofre		1555
BOSC, Eudald Alemany (dom. 2n)	N Pub M	1555
PELEGRÍ, Miquel	N A & R	1555
GUITERES, Rafael	N A & R	1556
BLANC, Bartomeu	N LG	1558
QUER, Jaume (a) Cabana	Escrivent	1572
VINYES, Eudald	Escrivent	1573
GUITERES, Sebastià (prev)	N A & R	1574
BOJONS, Jaume	N R	1580
MITJAVILA, Miquel	N Pub R	1584
PUIG, Pere (prev.)		1584
VINYES, Felip	N	1584
PUIG, Andreu (dom. 2n)	N	1585
VERGON, Pere	N	1585
PELEGRÍ, Sebastià	N	1590
VAZIÀ, Jaume (prev?)	N	1590
VIVES, Rafel	N	1590
VAZIÀ, Vicenç	N	1594
BOJONS, Pere (diaca)	N Pub R	1600
ILLA, Anton	N	1600
TINTORET, Jaume (prev.?)	N R	1600
FRANCOLÍ, Esteve (prev.?)	N	1601
MESTRES, Guillem	Escrivà	1606
BOVER, CLIMENT Climent	N R	1607
ILLA, Josep	N A & R	1608
DURAN, Francesc	N R	1610
TORRE, Jeroni Amat	N Pub	1613
VAZIÀ, Jeroni	N	1613
PONT, Onofre	N RI	1619
COMPANYÓ, Francesc	N	1622
ILLA, Joan	Scriptor	1628
TINTORET, Pere		1629
CAPDEVILA, Jaume	N	1645
FEIXES, Miquel	N	1648
PONT, Onofre	N	1652

CAPDEVILA, Josep	N A & R	1661
FERRER, Llorenç	Scriptor NR	1661
MALET, Gabriel	N R	1661
ILLA, Francesc	N R & M	1662
ESTEVE, Francesc	Escrivent	1663
GALLART, Jaume	Scriptor	1665
VINYALS,		1665
MITJAVILA, Francesc	N Pub	1667
CAPDEVILA, Josep	N A	1668
GASC, Sebastià	N A & R	1681
CASAMITJANA, Josep		1686
MOLINS, Pere	N A & R	1688
PLANES i JUGLAR, Francesc	N	1695
ILLA i VILA, Francesc d'Assís	N A M	1699
PERALLER, Mariano	N R & A	1700
MOLINS, Pere	N A & R	1701
CAPDEVILA, Josep	N A & R	1712
PERALLER, Francesc	N R & A	1722
GASCH, Josep (fill de Sebastià)	Jurat	1728
BERTRAN i COLL, Josep	N A & R	1729
TENES, Miquel, (prev)		1729
ALMEDA, Anton	N	1738
CAPDEVILA, Eudald	N A & R	1738
ILLA, Josep Anton(i), Dr	N R	1738
PERALLER i VINYES, Francesc	N R	1763
VINYES i FERRÉS, Antoni	N A & R	1763
GASC, Josep	N A	1767
GUANTER, Josep	Escrivà	1769
PONS, Josep		1769
CAPDEVILA i CARDONA, Joan Bta.	N A & R	1772
ILLA, Josep		1773
CAPDEVILA i CARDONA, Josep M.		1789
ILLA, Anton(i), Dr	N	1790
PERALLER, Josep Eudald		1792

Bibliografia

- ARNALL, Maria Josep (2002) *El llibre manuscrit*. Barcelona: Servei de Llengua Catalana de la Universitat de Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona: Eumo.
- BAIGES I JARDÍ, Ignasi J. (1994) "El notariat català: origen i evolució", *Actes del I congrés d'història del notariat català*. Barcelona: Fundació Noguera. p. 131-166.
- BARRAQUER Y ROVIRALTA, Cayetano (1915) *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*. Vol III. Barcelona: Altés.
- BATLLE, Joan Baptista (1925) *Los goigs a Catalunya en lo segle XVIII*. Barcelona: Tipografia catòlica.
- BONO, José (1982) *Historia del derecho notarial español*, I.2. Madrid: Junta de decanos de los colegios notariales de España.
- BOSOM I ISERN, Sebastià i GALCERAN I VIGUÉ, Salvador (1983) *Catàleg de protocols de Puigcerdà*. Barcelona: Fundació Noguera.
- BUSQUETS I XAMBÓ, Joan (1990) "La lluita pel poder religiós al Ripoll de la primera meitat del segle XVIII", *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès 1989-1990*. (Ripoll, 1991)
- CLANCHY, Michel T. (1993) *From Memory to Written Record. England 1066-1307*. Oxford-Malden: Blackwell Publishers. Primera edició: Harvard University Press, 1979.
- COLOMER I SALOMÓ, Jordi (2001) *L'església de Santa Maria del Catllar*. Ripoll: Autor-editor.
- CONDE Y DELGADO DE MOLINA, Rafael (1988) "La titularidad de las notarías parroquiales catalanas desde Pedro II (III) el Grande hasta Jaime II: del proyecto Besalú (1281) a la Pragmática de 1302", *Estudis sobre història de la institució notarial a Catalunya en honor de Raimon Noguera*. Barcelona: Fundació Noguera. p.31-50.
-
- (1994) "El pas de l'escrivà al notari", *Actes del I congrés d'història del notariat català*. Barcelona: Fundació Noguera. p.439-462.
-
- (2000) "Notaries i conflictes entre notaris en les ciutats i viles", *Actes del II congrés d'història del notariat català*. Barcelona: Fundació Noguera. p.9-28.
- COROLEU, José i PELLA I FORGAS, José (1878) *Los Fueros de Cataluña: descripción comentada de la Constitución histórica del Principado*,

- sus instituciones políticas y administrativas y sus libertades tradicionales, con la relación de muchas revoluciones.* Barcelona: Lluís Tasso.
- Dietari de la Generalitat de Catalunya* (1999) Edició dirigida per Josep M. Sans Travé, 1999. Volum II, 1539-1576. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- GINEBRA I MOLINS, Rafel (2000) "Les escriptures eclesiàstiques a Catalunya", *Actes del II congrés d'història del notariat català*. Barcelona: Fundació Noguera. p. 89-160
- GRAELLS, Eudald (1988) "La lluita secular dels homes de Ripoll per aconseguir Consolat o Municipi. Un aspecte de la jurisdicció civil de l'abat de Ripoll", *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès 1987-1988*. (Ripoll, 1989)
- LALINDE ABADÍA, Jesús (1966) *La jurisdicción real inferior en Cataluña ("corts", "veguers" y "batlles")*. Barcelona: Ajuntament-Museu d'Història de la ciutat.
- MASCARELLA I ROVIRA, Jordi (2001a) "Monjos, capellans i regidors: literatura i canvi polític a Ripoll a mitjan segle XVIII", *Estudi General*, 22 (Girona: Universitat de Girona). p. 467-485
- (2001b) "Domingo Portusach, un memorialista ripollès entre els segles XVII i XVIII", *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès 1999-2000*. (Ripoll).
- (2003) *El Ripollès*, [Narcís-Jordi Aragó i Mariàngela Vilallonga, eds.] *Atles literari de les terres de Girona*. Vol. II. Girona: Diputació de Girona. p. 876-1025
- MASPONS I ANGLASELL, Francesc (1927) *El testament parroquial. Manera d'autoritzar-lo*. Barcelona: Foment de Pietat Catalana.
- NÚÑEZ LAGOS, Rafael (1950) *Hechos y derechos en el documento público*. Madrid: CSIC.
- ORDEIG I MATA, Ramon (1999) "Arxiu i Cartorals de Ripoll", *Introducció a Catalunya Carolíngia*, vol. IV: *els comtats d'Osona i Manresa*. 1a. Part: Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. p. 36-39.
- PAGAROLAS I SABATÉ, Laureà (1994) "Notariat i cultura: els registres notariais", *Actes del I congrés d'història del notariat català*. Barcelona: Fundació Noguera. p. 333-350.
- PONS I GURI, Josep Maria (1989) "El testament parroquial gironí en el segle XIV", *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*, vol I. Barcelona:

Fundació Noguera.

- RAGUER, Tomàs (1928) "La Real Vegueria de Ripoll i Ripollès", *Scriptorium* núm. 69 – 70 (Ripoll: setembre-octubre)
- REBULL, Nolasch [Nolasch d'el Molar, ps.] (1954) *Consueta de Sant Eudald*. Olot: Biblioteca Olotina.
- REGLÀ, Joan (1966) *El bandolerisme català del barroc*. Barcelona: Edicions 62, 2a. ed. Primera edició: Aymà, 1962.
- ROMEU, Josep (1957) *Teatre hagiogràfic*. Vols. 1 i 2. Barcelona: Editorial Barcino.
- SANTAMARIA, Victorino (1917) *Estudios notariales: contribución a la historia del notariado de Cataluña*. Barcelona: La Renaixença, 1917.
- SERRA I VILARÓ, Joan (1930) *Baronies de Pinós i Mataplana*. Llibre I. Barcelona: Biblioteca Balmes.
- SUÑER, Assumpta (1926) "El senyoriu del monestir de Santa Maria de Ripoll", *Scriptorium* núm. 37 – 42 (Ripoll: gener-juny)
- TORRAS I RIBÉ, Josep M. (1978) "La lluita per la constitució del municipi de Ripoll. Un plet antisenyorial en el segle XVIII". Comunicació a la XXII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Ripoll [mecanografiat].
 — (1984) "Aproximació a l'estudi del domini baronial del monestir de Ripoll (1266-1719)", *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. I. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- TORRAS I SERRA, Marc (2000) "Escrivanies judicials, vicarials i senyorials", *Actes del II congrés d'història del notariat català*. Barcelona: Fundació Noguera. p. 355-407.
- TORRES I SANS, Xavier (2000) "*Bandolerisme catalan et protestantisme français (XVIe-XVIIe siècle), Tolérance et solidarités dans les pays pyrénéens*". Foix: Archives départementales de l'Ariège, p.391-411
- VALLS, Oriol (1963) *El signo notarial. Centenario de la ley del notariado. Sección IV: Fuentes y bibliografía*. Vol.II, tom 2. Barcelona: Junta de decanos de los colegios notariales de España.
- VILLANUEVA, Jaime (1821) *Viage literario a las iglesias de España*. Vol. 8. Valencia: Imprenta de Oliveres.
- VILLANUEVA LÓPEZ, Jesús (1999) "Felip Vinyes (1583-1643): su trayectoria política y la gestación de la revuelta catalana de 1640", *Manuscripts*, 17. Universitat Autònoma de Barcelona. p. 307-340.